

TÜRKİYE'DE EĞİTİM - İŞPİYASASI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Yücel UYANIK

Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi Araştırma Görevlisi

1. GİRİŞ

Genel olarak "kişilere kazandırılacak zihinsel ve bedensel yeteneklerin tümünü kapsayan her çeşit yetiştirme" (Adem, 1981; 2) olarak tanımlanabilen eğitimin, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli nitelik ve sayıda insangücü yetiştirme süreci olarak da kabul edildiği görülmektedir (Kocabaş, 1994; 2).

Ekonomik açıdan eğitimin hem doğrudan hem de dolaylı katkıları sözkonusudur. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ile insangücünün üretime olan katkısının artırılması, eğitimin ekonomiye doğrudan yaptığı katkı olarak açıklanır. Eğitim; davranışlar, görüşler ve değerler üzerine etkide bulunarak kişilerin yeniliklerini benimsemelerini ve yeni üretim yöntemlerinden yararlanmalarını sağlayarak ekonomik kalkınmaya dolaylı katkıda bulunmaktadır (Gülbeden, 1991; 12).

Özellikle fiziki sermaye eksikliğinin sıkça görüldüğü gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin temel sınırlayıcılarından birinin vasıflı insan gücü eksikliği olduğu inancı, iş piyasalarında eğitilmiş insan gücü sorununu gündeme getirmektedir (Woodhall, 1987; 9).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde eğitimin amacı, hedeflenen üretim düzeyini gerçekleştirebilmek amacıyla niteliksel ve sayısal olarak ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirmek suretiyle ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ancak bu amacın yanında eğitim ve istihdam birbiriyle uyum göstermemektedir. Diğer bir ifadeyle eğitim ve istihdam arasında dengeyi sağlayacak bir iş piyasasının kurulamadığı görülmektedir. Bu nedenle çoğu kez eğitim ve istihdam birbirinden bağımsız iki ayrı değişken olarak görülmektedir (Bican, 1988: 6).

2. Türkiye’de Eğitim - İş piyasası İlişkisi

Türkiye’de işsizlik sorununa baktığımızda özellikle gelişmiş ülkelerdekinden farklı olarak, çalışmanın zıddı olan "çalışmama ve işsiz kalma" olarak ortaya çıkmamakta, işsizlik, "istihdamda işsizliğin" yani çalışır gözüktürken, aslında işsiz olanların belirlenmesi sorununa dönüşmektedir. Böylece Türkiye’de işsizlik, istihdam içinde şekiller almak suretiyle kendini düşük gelir, fakirlik, çalıştığı halde asgari gelirden yoksun ve ülkenin milli gelirine katkı yapmayan yapay istihdam biçimleri şeklinde ortaya koymaktadır (Ekin, 1996: 128).

Buna karşık, işgücünün yetiştirilmesi ve işgücü arzının nitelikli olarak artırılması sorununun çözümü ise eğitim sistemine bırakılmaktadır. İşgücü arzı ise hemen hemen tümüyle, eğitim ve yetiştirme sistemlerinin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. İşgücü piyasasına giren kişiler formel-enformel yetiştirmelerden ve örgün eğitimden geçmiş/geçmekte olan bireyler olarak görülebilirler.

Kişiler, eğitim kurumlarından çeşitli nedenlerle eğitim hizmeti talep etmekte, ancak, piyasada iş bulabilme bu nedenler arasından önemli bir yere sahip olmaktadır. Eğitim sistemini, yalnızca ekonomik sisteme işgücü sunan bir sistem olarak görmek doğru olmamakla beraber, eğitim sistemi bir işgücü arz kaynağı oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin diğer işlevleri bir tarafa bırakıldığında sistemin yapısı ve işleyişi ile istihdamın geliştirilmesi bazı koşullarda ilişkili görülebilir. Sözkonusu ilişki nicel ve nitel boyutlarda ele alınabilir. Çeşitli tür ve deydde eğitim veren kurumların mezunlarının işgücü piyasasının talebini eğitim sürecinde kazandıkları bilgi, beceri ve benzeri özellikler açısından karşılar durumunda olmasıdır. Görüldüğü üzere nicel uygunluk karşılanması zor bir hedef değildir. Buna karşılık nitel uygunluk özellikle günümüz ekonomilerinde ulaşılabilmesi çok zor görülen bir hedefi oluşturur. Çünkü bilimsel ve teknolojik gelişmeler işgücü piyasasının talep kesiminde hızlı değişmeler yaratmakta, fakat her ülkede farklılık gösterebilen bazı nedenlerle arz kesimi, bu değişmelere zamanında tepki gösterememektedir. Arz kesimi örgün eğitimle sınırlandırıldığında, örgün eğitim kurumlarının, talep kesiminin ihtiyaçlarını doğrudan karşılayabilecek nitelikleri üretebilmesi olanağı bulunamayabilir. Çünkü, eğitim sistemi istenilen tepkiyi gösterebilecek bir esneklikte değildir. sistemin kendini yenileyebilmesi ve ürünlerini verebilmesi uzun zaman gerektirebilmektedir (Ünal, 1996; 1-2).

Kalkınma esas olarak insan unsuruna dayandırıldığına göre, insan gücünün eğitim düzeyinin geliştirilmesi ve yetiştikleri alanlarda istihdam edilmeleri gerekmektedir. Ancak Türkiye’de genellikle gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi okullar, piyasanın talep ettiği nitelikte pratik kal-

kınma liderleri yetiştirmekten ziyade aydınlar yetiştirmek eğilimindedir. Bu durum ise, hızla kalkınmak zorunda olan bir ülke olarak Türkiye'nin insangücü ihtiyacının yeterince kapatılamaması ve yetişmiş insangücünün de mesleğine uygun işlerde çalıştırılmaması sorununu beraberinde getirmektedir. Bu ise, eğitim için yapılan harcamaların önemli kısmının boşa gitmesini ifade etmektedir (Kaya, 1982; 145).

Gerek eğitim sistemi gerekse istihdam üzerinde talep baskısı farklı toplumsal yapılarda farklı özellikler gösterebilmektedir. Çeşitli araştırmacılar bilhassa gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak nüfus baskısının verimli istihdam artışının önünde büyük bir engel olarak görmekteyirler.

Örneğin; bunlardan Gerald Meier ve Robert Baldwin'e göre "nüfus baskısı" kendisini üç biçimde göstermektedir.

- 1) Tarımda gizli işsizlik, yani kırsal eksik istihdamı,
- 2) Yetişkin başına düşen "bağımlı" payının yüksek olması ki, bunun nedeni yüksek doğum oranına bağlanmaktadır.
- 3) Ölüm oranındaki düşüş ve doğum oranındaki artışa bağlı olarak hızlı nüfus artışı (Meier/Baldwin, 1958; 400-420).

Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ve genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki ağırlığı, entegre olunmaya çalışılan Batı göstergelerinden farklı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise hiç şüphesiz ki eğitim sistemi üzerinde bir talep baskısını da beraberinde getirmektedir.

Günümüzde özellikle yüksek öğretime olan talebin artması ancak bunun bir kısmının karşılanabilmesi toplumda hoşnutsuzluk yanında geleceğe yönelik endişeleri de beraberinde getirmektedir. Bu durum ise kısa vadeli sonuç alınabilecek yöntemlerin geliştirilmesine neden olmaktadır. Nicelik olarak olumlu sonuçlar alınması özellikle kısa vadeli çözümlerin kalıcı ve nitel sorunları beraberinde getirmektedir. Sayısal gelişmenin sağlanabilmesi amacıyla uygulanan yöntemleri destekleyecek kapasite ve kaynak yetersizliği ise; okullaşma oranının artmasına karşılık, eğitimin niteliği ve mezunların işsizliği açısından bazı olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olduğu yönünde görüşleri ortaya çıkarmaktadır (Ünal; 6).

Eğitim sistemine olan talep baskısına cevap verebilmek için yapılan uygulamalara karşılık işsizlikle ilgili istatistikleri her tür ve düzeyde eğitimden geçmiş pek çok işsizlerin mevcudiyetini göstermektedir. DİE'nün 1999 Nisan Ayı Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına baktığımızda, okur-yazar olmayanlar, okur yazar olup bir okul bitirmeyenler ile ilkokul

mezunlarının %12,4'ü işsiz durumundadır. Bu grubun dışında ortaokul mezunlarının %9,5'i orta dengi meslek okulları mezunlarının %19,2'si, lise mezunlarının %16,1'i, lise dengi meslek okullarından mezun olanların %13,9'unun, yüksekokul veya fakülte mezunlarının %6,6'sının işsiz olduğu belirtilmektedir. Görüldüğü üzere eğitim görmüşler arasında da işsizlik probleminin mevcudiyeti göze çarpmaktadır. Bunun başlıca nedeni ise arz ve talep kesimlerindeki gelişme hızları oranındaki farklılıktır.

Eğitim sisteminin, işgücü piyasasının talep kesimine uyumunu insan gücü ve eğitim planlaması yoluyla sağlanmaya çalışıldığı ülkelerde planlamayı kapsayan yıllardaki gelişmeleri tahmin edebilmedeki güçlükler, teknik olarak piyasadaki değişmelerle ilgili bazı varsayımlara dayanma zorunluluğu gibi güçlükler sistemin fonksiyonel olmasını güçleştirmektedir. Bu durumda ise; bir tarafta nitelikli işgücü ihtiyaçlarına cevap verilememesi, diğer taraftan eğitim sisteminden mezun olan, ancak "farklı nitelikler" kazandırılmış işsizlerin varlığı şeklinde bir ikilem ortaya çıkmaktadır.

Milletlerarası Çalışma Teşkilatı'nın İstatistik Bürosu tarafından yapılan tahminlerde göre gelişmekte olan ülkelerde 15-24 yaş grubu nüfusun 2000'li yılların başında 900 milyona yaklaşacağı tahmin edilmiştir (UNESCO, 1977; 39). Türkiye açısından da bakıldığında daha önce belirtmiş olduğumuz eğitim sistemine olan talep baskısı, istihdam açısından da kendisini göstermektedir. Söz konusu yaş grubu içerisinde bulunan gençler eğitim sistemi dışarısına çıktıklarında doğal olarak ücretli bir ekonomik faaliyete yönelmektedirler. Türkiye'de işsizliğin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında 15-24 yaş grubunda bulunanların tüm işsizler içerisinde en önemli grubu oluşturduklarını ve bu grupta işsizlik oranının %29,3 civarında oldukları görülmektedir. Özellikle işgücü piyasası organizasyonu oluşturulmasındaki aksaklıkların, bilhassa aktif iş piyasası politikalarının etkili uygulanmasını engellemekte böylece mesleki eğitim faaliyetleri ve mesleğe yöneltme çalışmalarını sınırlamaktadır. Bu durumda düşük nitelikte eğitim genç işsizlerin üretken istihdam olanlarında çalışmalarını engellemektedir.

SONUÇ

Günümüzde ekonomik ve sosyal yönüyle ciddi bir sorun olarak varlığını sürdüren işsizliğin temel sebebini eğitimsizliğe bağlamak tam anlamıyla gerçekçi bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Özellikle ekonomik konjonktürün belirli bir istikrar kazanamadığı ve yeni istihdam alanlarınının açılabilmesi için yeterli kaynak yaratmada sıkıntı çekilen bir ortamda işsizliğin eğitim yetersizliği yanında birçok sebebi bulunmaktadır.

Özellikle dış rekabetin baskısı altında bulunan piyasa ekonomilerinde üretimde, kalite ve seçenek zenginliğinin zorunluluk haline gelmesi, yatırım maliyetlerinde önemli bir sebebi teşkil etmektedir.

Ancak gelişen teknoloji, beraberinde nitelikli işgücü ihtiyacını da getirmiştir. Kitle üretimi için yeterli sayılan vasıfsız işgücü 21. yüzyıl dünyasında pek fazla şansa sahip görünmemektedir. Özellikle ihraç ekonomilerinde tüketici beğenisi, yüksek kalite gibi kavramların ön plana çıkması yüksek verimlilikte çalışacak, nitelikli işgücü kullanımının zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle eğitimsizlik, giderek işsizliğin önde gelen sebepleri arasında yer almaya başlamıştır (Serter, 1998: 48).

Bu noktada ise "belirli bir meslekte veya belirli bir anlamda istihdam için kalifikasyon sağlayan veya belirli bir mesleği icra etme, belirli bir meslekte çalışma yeteneği kazandıran eğitim süreci" olarak tanımlanan (Shulze: 1997;70) mesleki eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Toplumun nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak, çalışan nüfusun nitelik düzeyini yükseltmek amacıyla oluşturulmuş mesleki eğitim sisteminin koordineli olarak uygulanması, iş piyasası tarafından talep edilen nitelikte işgücü arzını sağlayacaktır.

Bu nedenle ülkemizde örgün ve yaygın olarak yürütülmekte olan mesleki eğitimin, bütünü üzerinde eşgüdümün sağlanması yoluyla yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle halen çalışmakta olan ancak günün gereklerine uygun nitelikte donatılması gereken işgücünün de yürürlüğe giren işsizlik sigortası vasıtasıyla eğitim süreci içerisinde geliştirilmesi ve istihdam kurumunun aktif olarak yürüteceği çalışmalar ile nitelikli insan gücü talebine uygun dinamik bir iş piyasası yapısı ortaya çıkmaya başlayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ADEM, Mahmut: Eğitim Planlaması, A.Ü.E.B.F. Yayınları, No: 1, Ankara - 1981.
- BİCAN, İsmail; Eğitimde Maliyet ve Harcamalar Kavramlar ve Yöntemler, DPT Yayınları, 1988.
- DİE; Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları, Nisan 1994 / Ankara.
- EKİN, Nusret; Küreselleşme ve Gümrük Birliği, İstanbul Ticaret Odası Yayınları No: 1996-32, İstanbul.
- GÜLBEDEN, Deniz; Eğitimin Etkenliği ve Türkiye'de Öğretim ile Ekonomik Gelişme Ölçüleri Arasındaki İlişkiler, MPM Yayınları No: 450, Ankara - 1991.

- KAYA, Y. Kemal; Eğitim Sektörü Raporu, DPT, Ankara-1982.
- KOCABAŞ, İbrahim; "Eğitimde Verimlilik İçin Hedeflerle Yönetim" Verimlilik Dergisi, S. 2, Ankara - 1994.
- MEIER, G. / BALDWIN, R.E.; "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour" Ed. A.N. Agowala S.P. Singh The Economics of Underdevelopment, Oxford-1958.
- SCHURE, Nergiz; "Türkiye'de Meslek Eğitimi ve İşgücü Piyasası" İktisat Dergisi, S. 369, İstanbul-1997.
- SERTER, Nur; "1998'e Girerken Eğitim - İşsizlik İlişkisi, Mercek, Ocak-1998.
- UNESCO: Trends and Projections of Enrolment by Level of Education and by Age, Paris - 1977.
- ÜNAL, Işıl; "Eğitim-İstihdam İlişkisi, VII. BYKP İşgücü Piyasası ve İstihdam Özel İhtisas Komisyonu.
- WOODHALL, M.; "Eğitim Ekonomisi: Toplu Bir Bakış. Y. Kavak / B. Burgez, Eğitim Ekonomisi, Seçilmiş Yıllar, Pegem Yayınları, Ankara - 1994.